

TÜRKLERDE MERASİMLER

*Dr. Güllü YOLOĞLU**

*Türkiye Türkçesine Aktaran: Dildar ATMACA-ŞİRZAD***

Türk soyları aynı etnik birliklere dahil oldukları için onların merasimlerindeki benzerlikler doğaldır. Fakat bu benzerliklere rağmen bugünün Türk soylu halklarının ananelerinde, dinî inançlarında ve aynı olan merasimlerinde farklar ortaya çıkmaktalar. Bunun sebeplerini açığa çıkarmak için Türk soylarının geçmişi ve bugünü için birkaç söz söylemek gerekiyor.

Bildiğimiz gibi, merasimler ikiye ayrılmaktalar. Bunlar aile ve mevsim merasimleridir.

Aile merasimleri, insanın doğumundan ölümüne ve hatta ölümünden sonra yakınları tarafından yapılan tüm merasimler ve onlara bağlı olan adet ve anelerdir. Bu merasimlere aşağıda belirtilen maddeler dahildir.

- a) doğum merasimi;
- b) toy (düğün) merasimi;
- c) yas (hüzün) merasimi;

Bu merasimlerin her biri ayrı ayrı adet ve geleneklerle zenginleşir. Örneğin, doğum merasimi, insanın dünyaya gelişi, hatta doğum öncesi, kir

* Bakü - AZERBAJYCAN CUMHURİYETİ.

** Atatürk Kültür Merkezi Proje Uzmanı, Ankara – TÜRKİYE.

(kirli) suyun dökülmesi, saçın ilk kez kesilmesi, çocuğun ilk adımı, isim koyulması, ailenin benimsediği dini kabul etmesi (sünnet, haç suyunun içine salmak gibi) ve diğer adet ve merasimleri kendinde toplamaktadır.

Düğün (toy) merasimi de öyle. Burada kız beğenmek, kız görmek, söz almak, elçilik, nişan gibi adetler ve merasimler vardı. Eskilerden beri bir olan Türklerin bu merasimlerinde, bugün farkları oluşturan sebepler nelerdir? Bu sebeplerin merasimlere ne gibi etkisi olmuştur? Bu soruyu cevaplandırmak için o halkların geçmiş (eski) tarihine göz atmak gerekiyor.

Konu edilen Türk boyları ayrı-ayrı dönemler içerisinde farklı dil birleşmelerine dahil olan halklarla temasta olmuş, onların dillerinden, dinlerinden, kültürlerinden birçok şey almışlardı ve aynı zamanda kendilerinin de onların üzerinde etkisi olmuştur. Bu etki ve kültür alış-verişi doğal (tabii) bir sürece bağlı olursa, bunu hissettirmeden, halkın millî karakterine dokunmadan ve tarihinde kara sayfalar oluşturmadan devam etmektedir.

Yakın ve zor olan gücüne rağmen birçok şeylerin yasaklanması ve kabul ettirilmesi, halkın psikolojisinde, hafızasında silinmez izler, kapanmayan yaralar bırakmaktaydı. Bu tür yakıştırmalar, özellikle dine aittir. Din her şey demektir. Demek istediğimiz şu, dinin halkın hayatının tüm sahalarında çok ciddi etkisi vardı ve belirtilmiş (kesin) cerceveler icine

parçalanarak Karaçay-Çerkez ve Kabarda-Balkar müstakil bölgeleri olarak ayrılmışlardı.

İkinci manası halkın yerleştiği toprakların parçalanarak komşu müstakil kuruluşlara verilmesi idi. Bu durumun, özellikle devlet kuruluşu olmayan halkları ilgilendirmesi gerekiyordu. Bunlardan Sibiryaya Tatarları ve Noğaylıları örnek olarak gösterebiliriz. Noğaylıların toprakları bölünerek (parçalanarak), bir zamanlar bir kısmı Çeçen-İnguş müstakil bölgesi ve diğer kısmı ise, Dağıstan içine dahil edilmiştir.

Bu gün Noğayların müstakilliği, topraklarını birleştirme uğruna verdiği mücadelenin sonuçsuz kaldığı görülmektedir.

Bu gün ayrı ayrı toplulukların bir zamanlar birleştirilerek bir isim altında listelere çevrildiğine şahid oluyoruz.

Tölösler, Telcutlar, Altay-kijiler, Telengitler, Kumandılar, Çalkanlıklardan oluşan ve genel (toplam) nüfusu 71 binden fazla olan Altaylılar, Kaşlar (Kaçınler), Sagaylar, Beltirlerlerdi. Kızıllardan oluşan, nüfusu 80 binden fazla olan Hakaslar, Tümenler, Tarlar, Tobollar, Barabalar, Çulımlar ve diğer topluluklardı. Sibiryaya Tatarlarının ise, toplam nüfusu 100 bine yakındır. Bu milletlerin bazılarının devlet statüsü yoktur ve onlar Rusya devletinden kendi kültürel müstakilliyetleri talebinde bulunuyorlardı.

Bu konuda Sibiryaya Tatarları temsilcisi ilim adamı F Valev. 10

girmeye mecbur ediyordu. Bunun etkisini bizler giyim, yemek, içmek ve ahlaki kurallarda görmekteyiz. Birçok durumlarda bu etki o kadar güçlü olur ki, onu eski âdetlerden, merasimlerden ayırmak zor olurdu. Bu engeli ortadan kaldırmak için ayrı ayrı dinleri örnek alan Türk boylarının merasimleri arasında mukaveseli araştırmaların önemli olduğunu

Temmuz 1997 tarihinde, Başkurdistanın baş kenti olan Ufa şehrinde gerçekleştirilen, benim de katıldığım Türkoloji kongresinde, bu topluluklarla ilgili bir konuşma yapmıştır. "Tüm bu birleşmeler, parçalanmalar doğal olarak kendi iyi veya kötü sonuçlarını göstermek zorunda idi. Böylece sonuç olarak karışık aileler ortaya çıkmakta idi

bir tek Hristiyan Türk topluluğu Hristiyanlığın pravoslav kolunu Rusvanın

kadınlarının büyük yürek vancı ile okudukları halk şarkılarının şekil ve

18

şarkılarında da izakka kabul etmiştir”

günümüzde de bu şekilde devam etmektedir.

çocuklar Türklüğünü yitirmekte idi. Rus annelerinin doğurduğu evlatlar, Türk atalarının dilini bilmiyor veya çok kötü biliyordu. Bu çocuklar Rus okulunda okuyor ve bu anlayışta yetişmiş oluyorlardı.

yalnız Ruslardan biri geldiği zaman ortaya çıkarıyorlardı. V. Radlov'un kendisi birçok zaman böyle "gösterilerin" şahidi olmuştur. XVII-XVIII. asırlarda Sibiriya'da yaygınlaşmaya başlayan Hristiyanlık emanizmi bir

Lamalar ise takibe maruz kaldılar.1990 yıldan başlayarak Tuvada yeniden Budizmle ilgili bilgiler ortaya çıkmaya başladı....

Bu gün Altay'da, tapınaklar ve Lamalar olmasa bile, Budizm izleri bulunmaktadır. Bunun önemli sebeplerinden biri, Altay topraklarına Budist devletlerinin saldırısıdır. Örneğin, Moğol imparatorluğu XIII-XIV., Çungar hanlığı XVII-XVIII. asırlarda bu arazilerde kendi hükümdarlığını sürdürmüştür. XIX. asır Moğol Lamaların misyoner faaliyeti yalnız Tuva'da değil, Altay'da da yaygındır. Yalnız XX. asrın başlarında burada Burhanizm olarak adlandırılan bir akım ortaya çıkıyordu. Burhanizm akımının ayinleri, Şamanizmin, Hristyanlığın ve az oranda olsa da Lamaizmin karışımından oluşmaktaydı. Türk-Moğol ortak sözü olan "burhan" âli (yüce) ve vahid (tek) Tanrı manasını taşımaktadır. N.L. Lukovskaya'ya göre, "burhan" sözü "budda" ve "han" kelimelerinden gelmektedir.⁹ Tuvalılar yalnız Lamaist Türkler idilerse, o zaman Garaimler de tek İyudaist (Yahudi) Türklerdir. Onlar özellikle Kırım ve Kafkas, Litvanya, Polanya ve diğer bölgelerde yaşıyorlardı.

Türk geleneklerini yaşatan bu topluluklar buna rağmen Musa'ya ve onun kitabı olan "Tevrat'a" tapınıyor ve yeni musevi dinine hizmet ediyorlardı. Onların din anlayışı İsraili Yahudilerden farklıdır. Bazı araştırmacılara göre, bu gün Doğu Avrupa'da yaşamlarını sürdüren Yahudiler milattan sonra VIII. asırda Yahudiliği kabul etmiş ve Hazarların soylarından gelmişlerdi. Onlar dua evlerinde ibadetlerini yapıyorlardı. Garaimlerin isimleri Yahudi dilinde "ohucu"(okuyucu) manasını taşımaktaydı. Bu isim zamanımıza etnonim (etnik isim) gibi ulaşmıştır. Bu gün Karaimlerin Litvanya'da yaşadıkları kayd ediliyor. Onları buraya Litvanya Kralı Vivort yerleştirmiş idi. Söylediklerine göre, Kırım'a gelen Vivont 1397 yılında geriye dönerken kendinin şahsi muhafaza birliğinde hizmet etmesi için 383-400 Karain ailesini Litvanya'ya götürmüş ve Troka (şimdiki Trokay) bölgesinde yerleştirmiştir. 1989 yılında listelere alındıkları için, geçmiş Sovyet Birliği'nde 2803 Karaim Türkü yaşamaktaydı.¹⁰ Karaimler hakkında yazılmış olan, Şaban Güzgün'un eserlerinden biri

"Hazar ve Karay Türkleri" (1993) kitabı idi. Bu kitapta Karaimlerin dini, Doğu Avrupa Yahudilerinin gelenekli konularından bahs ediliyordu. Araştırmacının yazdıklarına göre, Hz. Yakub'un on iki oğlundan türeyenler İsrail oğulları (evlatları) olarak adlandırılıyordu. Hz. Musa'nın getirdiği din de Yakub'un on iki oğlundan birinin, Yahuda'nın ismi ile Yahudilik adlandırıldı. Böylece İsrail kelimesi bir ırkı, Yahudi ise bir dini belirtmektedir. Yahudiliği kabul eden Karaylara (Karaimlere) Tevrata tapınan ("rabbanî" mezhep de diyorlardı). Böylece onlar Tevrat yahudiliğini kabul etmişlerdi. S. Guzgun Kırım'da "Kırımçaklar" ismi ile bilinen, 2500 kişiden oluşan, Türkçe konuşan, Türk-Yahudi topluluğu olarak bilinmekte...¹¹

Bir kere daha sohbetimizin başına dönerek, kaydetmek istediğimiz şudur: bizleri, yani Türkleri, dinimiz, dilimiz, kökümüz, Türklüğümüz birbirimize kırılmaz bağlarla bağlıyor ve bu bağlar her geçen gün daha da sıkılaşıyor ve yenilmez oluyor.

Tuva, Hakas, Gagauz Türklerinin merasimleri ve folklor örnekleri Azerbaycan Türklerinin folklor merasim örnekleriyle, karşılaştırılarak öğrenilmektedir. "Âli"(yüce) dine giden yolda, yeni Azerbaycan'da İslam, Tuvalılarda Lamaizm, Gagauz ve Hakaslarda Hristyanlıktan önce, halk arasında çok yayılmış adet an'aneler ve daha sonra kabul olunmuş dinlerin etkisi altında kalarak bu topluluklar değişikliklere maruz kalmışlardır. Yalnız bu yolda gelişen, folklor örneklerini ve merasimleri yabancı unsurlardan kısmen de olsa ayıklamak mümkündür.

¹¹ Şaban Kuzgün, *Hazar ve Karay Türkleri*, Ankara, 1993, s.367.